

Лазаренко А. М.,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-3808-6711;**Пузиревський М. В.,**доктор філософії з права,
старший викладач кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8835-3238;**Тарієв С. Р.,**доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-9338-4792

ВІКТИМОЛОГІЯ ПРОСТИТУЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена аналізу проституції як віктимного явища в умовах воєнного стану в Україні. Авторами з'ясовано, що воєнний стан спричинив зростання соціальної вразливості, особливо серед жінок, внутрішньо переміщених осіб і неповнолітніх, що підвищує ризик втягнення їх у сексуальну експлуатацію.

На основі віктимологічного підходу проституція авторами розглядається не лише як протиправне явище, а як логічний наслідок складних соціально-економічних обставин.

У статті авторами запропоновано практичні рекомендації щодо захисту прав жертв заняття проституцією, зокрема створення програм ресоціалізації, змін у законодавстві та посилення міжвідомчої співпраці.

Ключові слова: віктимологія, жертва, проституція, сексуальні послуги, кримінальне правопорушення, воєнний стан, злочинність.

Постановка проблеми. У сучасному цивілізованому світі проблема проституції залишається складним та багатогранним суспільним явищем, що набуває особливої гостроти в умовах суспільних криз, а саме збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій. Так, з початком повномасштабного вторгнення росії

в Україну у 2022 р. значно зросли соціальні ризики, зокрема збільшилась кількість осіб, які потрапляють у ситуації сексуальної експлуатації або ж торгівлі людьми. У цьому контексті проституція поступово набуває нових форм, а віктимологічні аспекти зазначеного суспільного явища потребують ґрунтового наукового дослідження.

Воєнний стан як масштабне суспільне явище спричиняє порушення звичного способу життя, масове переміщення населення, зниження рівня доходів, втрату житла, родинних зв'язків і засобів до існування. У таких умовах зростає вразливість окремих соціальних груп: жінок, підлітків, внутрішньо переміщених осіб, біженців. Частина з них через складні життєві обставини може опинитися у сфері комерційної сексуальної експлуатації, зокрема проституції, що потребує уваги з боку віктимології – науки про жертв кримінальних правопорушень та інші категорії постраждалих осіб.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю комплексного аналізу соціальних і правових механізмів, що впливають на залучення осіб до проституції в умовах воєнного стану, а також вивчення змін у характері й масштабах цього явища. Особливої уваги потребує аналіз факторів, які сприяють формуванню віктимного статусу таких осіб, а також визначення можливостей для їхнього захисту та ресоціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кримінальної віктимології загалом та віктимології проституції зокрема приділена значна увага в наукових розвідках провідних вітчизняних учених, а саме: А. Бабенка, І. Бандурки, О. Бандурки, І. Богатирьова, В. Василевича, В. Голіни, Б. Головкина, С. Денисова, А. Джужі, О. Джужі, В. Загамули, А. Закалюка, О. Костенка, О. Кулика, М. Куратченка, В. Лазарева, М. Ларченко, О. Литвинова, Г. Мискової, Є. Назимка, А. Небитова, А. Орлеана, Є. Письменського, Т. Пономарьової, Н. Рогатинської, С. Романцової, О. Свінцицької, О. Синеокого, В. Тулякова, Я. Шестопалової та інших відомих науковців.

При цьому окремо треба зазначити, що станом на 2025 р. в Україні на дисертаційному (монографічному) рівні

проблематика віктимологічних аспектів проституції вже неодноразово була предметом дослідження, а саме:

– дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Плотнікової Аліни Володимирівни на тему «Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією» (м. Харків, 2010 р.) [1];

– дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Шевчук Тетяни Анатоліївни на тему «Сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією: кримінологічна характеристика та запобігання» (м. Харків, 2011 р.) [2];

– дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Снісаренко Крістіни Сергіївни на тему «Кримінологічний аналіз і запобігання організації заняття проституцією» (м. Харків, 2014 р.) [3];

– дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з права Коссе Валерія Валерійовича на тему «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією» (м. Кропивницький, 2025 р.) [4].

Метою статті є визначення специфіки віктимології проституції в умовах воєнного стану, аналіз чинників, що сприяють втягненню осіб до цієї діяльності, та розроблення рекомендацій щодо підвищення й покращення ефективності захисту їхніх прав.

Виклад основного матеріалу. Віктимологія як наука досліджує феномен жертви кримінального правопорушення, її поведінку, взаємодію з правопорушником, державними та соціальними інституціями. Віктимологічний підхід дозволяє розглядати проституцію не лише як протиправну діяльність (відповідно до чинного національного законодавства України), але і як соціально обумовлений процес, у якому особа часто стає жертвою обставин, насильства чи економічної експлуатації.

Поняття «жертва» (від лат. *victima* – жертва) у сучасній віктимології трактується дещо ширше, аніж у кримінальному праві, охоплюючи також тих осіб, які зазнали шкоди внаслідок соціальних, економічних або психологічних чинників. У контексті явища проституції жертвою може бути не тільки особа,

яка стала об'єктом насильства чи торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, а й та, яка з певних незалежних, об'єктивних причин опинилася в ситуації соціальної вразливості й не мала будь-яких альтернатив для забезпечення власного існування.

Що ж стосується конкретизації заходів «віктимологічної профілактики втягнення в заняття проституцією», то, на думку Т. Шевчук, їх доцільно розглядати у таких площинах:

1. *В організаційно-управлінській сфері.* До заходів віктимологічної профілактики втягнення в заняття проституцією, що слід уживати в організаційно-управлінській діяльності, потрібно віднести ті, що пов'язуються з функціонуванням системи державних і недержавних органів та установ, одним із напрямів діяльності яких є профілактика втягнення в заняття проституцією [5, с. 148].

2. *В інформаційній сфері.* Інформаційний напрям профілактики втягнення в заняття проституцією пов'язаний насамперед з використанням потенціалу засобів масової інформації, адже саме вони на сьогодні відіграють важливу роль у вирішенні багатьох соціальних завдань, зокрема пов'язаних з профілактикою злочинності [5, с. 149].

3. *У правовій сфері.* Правовий вектор віктимологічної профілактики втягнення в заняття проституцією має бути спрямований насамперед на забезпечення нормативного супроводження реалізації відповідними суб'єктами заходів віктимологічної профілактики. Необхідність розроблення цього напрямку обумовлюється постійними змінами в законодавстві та реформуванням правоохоронних органів [5, с. 150].

4. *У виховній сфері.* Виховний напрям віктимологічної профілактики втягнення в заняття проституцією полягає у здійсненні поступального впливу на молоде покоління та дорослих осіб, корекція поведінки людей, приведення її у відповідність до вимог права та моралі [5, с. 150].

При цьому, на нашу думку, теоретико-прикладні засади дослідження проституції як віктимного явища в умовах воєнного стану в Україні повинні базуватися на таких підходах:

– *соціологічному* (розгляд проституції як результату соціальної нерівності, маргіналізації, бідності тощо);

– *психологічному* (вивчення психотравм, залежності, впливу дитячих і підліткових переживань тощо);
– *кримінологічному* (аналіз тіньових ринків, кримінальних груп, що контролюють сексуальні послуги тощо);
– *феміністичному* (розгляд проституції як вияву системного насильства над жінками тощо).

Тож проституція не є однозначно добровільною діяльністю – у багатьох випадках вона стає наслідком зовнішнього примусу, залежності або ж безвиході особи. Особливо це актуалізується в умовах воєнного стану, коли зростає рівень бідності, безробіття та психологічної нестабільності в суспільстві.

При цьому загальновизнаним фактом є те, що проституція – одне з найдавніших суспільних явищ, що існувало в усі історичні епохи (періоди). Проте, зважаючи на сталі позиції сучасної кримінальної віктимології, її потрібно розглядати не як кримінальне правопорушення, а як вияв складних соціальних процесів, де велика кількість жінок (та іноді чоловіків) опиняються у становищі жертви.

Зі свого боку, **ключовими факторами**, що сприяють віктимізації осіб у сфері проституції в умовах воєнного стану, на нашу думку, є:

1) *економічна залежність* (відсутність джерел доходу, бідність, втрата роботи тощо);

2) *внутрішнє переміщення* (біженці, переселенці, внутрішньо переміщені особи, особливо жінки з дітьми тощо);

3) *насильство в сім'ї або під час евакуації / перебування в тимчасових притулках*;

4) *втрата соціальних зв'язків* (з родичами, друзями, підтримки з боку адміністративно-територіальної громади тощо);

5) *залежність від інших (третіх) осіб* (сутенерів, волонтерів, «помічників», які маніпулюють наданням допомоги тощо);

6) *травматичний досвід* (посттравматичний стресовий розлад, депресія, втрата мотивації тощо).

Окрім того, умови воєнного стану в Україні спричиняють зростання тіньових ринків, зменшення контролю вітчизняних правоохоронних органів за незаконною діяльністю, що створює «благодатне» підґрунтя для експлуатації. На жаль, проституція

стає для багатьох людей формою виживання, а не їхнього усвідомленого вибору.

На нашу думку, воєнний стан в Україні суттєво вплинув на структуру та динаміку проституції, зокрема зумовив такі тенденції:

– *збільшення рівня поширення онлайн-проституції*. Через ризики та небезпеку перебування на вулицях діяльність значною мірою перемістилася в онлайн-простір: вебкамери, соціальні мережі тощо;

– *збільшення попиту з боку військовослужбовців*. На жаль, воєнний стан створює ситуації, коли сексуальні послуги стають способом зняття психічної напруги, що також призводить до сексуальної експлуатації жінок у прифронтових регіонах України (Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області);

– *залучення неповнолітніх до заняття проституцією*. В умовах економічної кризи неповнолітні особи стають особливо вразливими до вербування, зокрема через обіцянки заробітку чи матеріальної «допомоги»;

– *зниження можливостей втручання правоохоронних органів*. Через перевантаженість системи соціального захисту вітчизняні правоохоронні органи не завжди виявляють або розслідують випадки втягнення осіб у заняття проституцією;

– *збільшення впливу організованої злочинності*. У низці випадків спостерігається залучення організованих злочинних груп (кримінальних «структур»), що експлуатують жінок, прикриваючись «евакуацією» чи «працевлаштуванням» за кордоном.

Водночас ми безсумнівно підтримуємо позицію В. Коссе, який зазначає, що особливості взаємодії кримінального правопорушника з жертвою в механізмі реалізації кримінально протиправного умислу на втягування/примушування до зайняття проституцією полягають у наявності таких зв'язків «кримінального правопорушника» та «жертви»:

1) *віктимний полізв'язок* (за умови, якщо діяння вчинене організованою злочинністю) – особа взаємодіє з кількома співучасниками, виконуючи додаткові (окрім надання

сексуальних послуг) функції (наприклад, умовляє інших потенційних жертв);

2) *відсутність безпосереднього зв'язку* – жертва та кримінальний правопорушник не мають досвіду взаємодії (у випадках вразливого стану потерпілої особи);

3) *взаємний зв'язок* – жертва добровільно погоджується на пропозицію надавати сексуальні послуги за матеріальне винагородження;

4) *насилницький зв'язок* – жертва надає сексуальні послуги через фізичне / психічне насильство кримінального правопорушника або погрозу його застосування [6, с. 161].

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження дозволяє зробити важливі аргументовані висновки щодо стану та особливостей віктимологічного виміру проституції в умовах воєнного стану в Україні.

По-перше, проституція в умовах воєнного стану – це не тільки моральна або кримінально-правова проблема, а насамперед – соціальне віктимне явище, коли особи, які надають сексуальні послуги, дуже часто є жертвами обставин, експлуатації, насильства або системної вразливості. Так, воєнний стан суттєво посилив ризики втягнення до проституції, зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, особливо жінок з дітьми, які втратили джерела існування та соціальні зв'язки. Це створює умови для експлуатації як з боку організованих злочинних груп, так і окремих осіб.

По друге, держава на сьогодні не забезпечує повною мірою ефективного механізму захисту прав жертв проституції. Переважна більшість постраждалих від проституції осіб не звертаються за допомогою до вітчизняних правоохоронних органів через страх «покарання», суспільного осуду або повторної віктимізації, що створює «замкнене коло» їхньої соціальної ізоляції та залежності.

По-третє, для покращення ситуації у сфері віктимологічного виміру проституції в умовах воєнного стану в Україні нами пропонується:

а) внести зміни до національного законодавства України, передбачивши де-юре та де-факто визнання осіб,

втягнутих у проституцію, такими, які перебувають у стані соціальної вразливості;

б) надати чітке визначення статусу «жертви сексуальної експлуатації» в умовах воєнного стану;

в) розробити державну програму захисту осіб, які опинилися в ситуації примусової проституції, зокрема:

1) створити центри соціальної підтримки (тимчасові притулки, правова допомога, медичне обслуговування тощо);

2) впровадити програми реінтеграції та професійної перепідготовки; залучення громадських організацій і міжнародних партнерів до системної підтримки жертв проституції;

3) посилити роботу вітчизняних правоохоронних органів у сфері виявлення та допомоги жертвам сексуальної експлуатації, особливо в тих регіонах, де фіксуються великі потоки внутрішньо переміщених осіб або ведення активних бойових дій;

4) проводити регулярні соціологічні дослідження структури та динаміки проституції в умовах воєнного стану для формування державної соціальної політики з урахуванням реальної ситуації в адміністративно-територіальних громадах;

5) забезпечити проведення міжвідомчої співпраці між профільними міністерствами України (Міністерством соціальної політики, Міністерством внутрішніх справ, Міністерством юстиції, Міністерством охорони здоров'я) та громадськими організаціями щодо захисту прав тих осіб, які постраждали від сексуальної експлуатації;

6) посилити інформаційно-просвітницьку діяльність, спрямовану на запобігання сексуальному насильству, зокрема серед молоді, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили житло чи роботу внаслідок агресивної, загарбницької війни росії проти України.

Список використаних джерел

1. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 260 с.

2. Шевчук Т. А. Сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією: кримінологічна характеристика та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 227 с.

3. Снісаренко К. С. Кримінологічний аналіз і запобігання організації заняття проституцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 229 с.

4. Коссе В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Кропивницький, 2025. 212 с.

5. Шевчук Т. А. Віктимологічна профілактика втягнення в заняття проституцією. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 146–152.

6. Коссе В. В. Особа жертви сутенерства або втягнення у заняття проституцією. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 156–161.

Lazarenko A.,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Criminal-Executive and Criminal Law,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3808-6711;

Puzyrevskiy M.,

PhD in Law,
Senior Lecturer of the Department
of Criminal-Executive and Criminal Law,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8835-3238;

Tahiev S.,

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department
of Criminal-Executive and Criminal Law,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9338-4792

VICTIMOLOGY OF PROSTITUTION UNDER MARTIAL LAW

The article explores prostitution as a complex social and victimological phenomenon that is acquiring new forms in the context of martial law in Ukraine. Since the beginning of Russia's full-scale invasion in 2022, the risks of sexual exploitation, human trafficking, and the involvement of socially vulnerable populations in prostitution have significantly increased. Particular attention is paid to the victimological approach, which allows for viewing individuals involved in prostitution not merely as offenders, but primarily as victims of circumstances, social violence, poverty, loss of housing, and lack of social support.

The study analyzes the main factors contributing to victimization: economic dependence, internal displacement, domestic violence, loss of social ties, psychological trauma, and the influence of organized crime. New trends are identified, including the growth of online prostitution, increased demand in frontline regions, involvement of minors, and reduced effectiveness of law enforcement response. The conclusions justify the need for legislative changes, formal recognition of the victim status of such individuals, creation of a comprehensive social protection system, reintegration programs, and interagency cooperation.

The author's proposes several recommendations aimed at improving state policy to combat sexual exploitation during armed conflict. It is emphasized that prostitution in wartime should be viewed not only through the lens of criminal law, but also as a consequence of systemic vulnerabilities and a failure of state protective mechanisms.

Key words: *victimology, victim, prostitution, sexual services, criminal offense, martial law, criminality.*

References

1. Plotnikova, A. V. (2010), Criminal liability for organizing prostitution, Legal Sciences thesis, Kharkiv.

2. Shevchuk, T. A. (2011), Pimping and involvement of a person in prostitution: Criminological characteristics and prevention, Legal Sciences thesis, Kharkiv.

3. Snisarenko, K. S. (2014), Criminological analysis and prevention of organizing prostitution, Legal Sciences thesis, Kharkiv.

4. Kosse, V. V. (2025), Criminal law and criminological foundations for the prevention of pimping and involvement of a person in prostitution, PhD in Law thesis, Kropyvnytskyi.

5. Shevchuk, T. A. (2019), "Victimological prevention of involvement in prostitution", *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 2 (21), pp. 146–152.

6. Kosse, V. V. (2023), "The victim of pimping or involvement in prostitution", *Topical Issues of Domestic Jurisprudence*, No. 2, pp. 156–161.